

pinové chápanie tried? (s. 205). V istých časových reláciách je to prípustné? Kedy a prečo? A ďalej, prečo autor pri objasňovaní svojej idey nevyužil možnosť konfrontácie známej Leninovej definície *tried z Veľkej iniciatívy* s Marxovým a Engelsovým poňatím *vládnúcej triedy z Nemeckej ideológie*, ktorá sa tu priamo ponúka a ktorá základnú líniu jeho analýzy nielen podporuje, ale je vstave v mnohých smeroch ju obohatí a rozvinie? Ani tieto, ani prípadné ďalšie otázky či námietky však nič nemenia na fakte plodnosti metodologických východísk, ktoré autor prijal a ktorých sa v texte dôsledne pridržiava — okrem iného aj v rozsahom nevelkých, ale myšlienkovito bohatých častiach o sociálnom plánovaní a životnom spôsobe, ktoré poslednú kapitolu uzatvárajú. Podnety, ktoré Charvátov text v naznačených smeroch obsahuje, vyčleňujú jeho knihu z kategórie mŕtvto narodených plodov, provokujú k premýšľaniu a dopracúvaniu nedopracovaného, pudia k pohybu v poznávaní i praxi, sú jedným z katalyzáčných prvkov na rozhraniach nášho súčasného spoločenského snaženia.

Vlastislav Baugh — Jozef Karásek — Róbert Roško — Dilbar Alijeová

Nad knihou J. R. Friesové: *Vědeckotechnická revoluce a vzdělání*

Praha, SPN 1976, 199 s.

Leninův výrok o tom, že komunismus znamená sovětská moc plus elektrifikace Ruska, má předznamenáním stěžejního úkolu současné epochy, který vytyčil XXIV. sjezd KSSS jako spojení vědeckotechnické revoluce s přednostmi socialistického společenského systému. Také na XXV. sjezdu KSSS bylo zdůrazněno, že prvořadým úkolem zůstává urychlení vědeckého pokroku. Je proto zcela logické, že právě tyto otázky se dostávají do popředí badatelského zájmu vědců ze socialistických zemí. Stačí připomenout kolektivní dílo sovětských a československých autorů *Člověk — věda — technika* (Praha — Moskva 1973). Ze sovětské sociologické literatury můžeme v této souvislosti uvést především práce S. V. Suchardina a kol.: *Současná vědeckotechnická revoluce* (český překlad nakl. Orbis 1973), N. V. Markova: *Vědeckotechnická revoluce: analýza, perspektivy, důsledky* (slovenský překlad, nakl. Pravda, Bratislava 1972) aj. Zvláště významnou je monografická studie V. N. Turčenko: *Vědeckotechnická revoluce a revoluce ve vzdělání* (SPN, Praha 1977), která se zabývá důsledky vědeckotechnické revoluce v oblasti vzdělání mládeže i dospělých a jako první se pokouší konkretizovat vědeckotechnickou revoluci v oblasti vzdělání.

V naší domácí literatuře se vztahu vědeckotechnické revoluce, kultury a vzdělání dotýká například práce Emila Dudy: *Vědeckotechnická revoluce. Náčrt problematiky* (Obzor, Bratislava 1974), a Jaroslava Pecna: *Ke vzta-*

hu vědy a vzdělání (Praha 1974). Vynikajícím příspěvkem k této problematice jsou též některé kapitoly knihy Blanky Filipcové a Jindřicha Filipce: *Různoběžky života. Zápas o socialistický způsob života* (Praha 1976) a previzionistický závěr knihy Františka Hájků: *Kapitoly ze sociologie výchovy* (SPN, Praha 1975). Z posledních monografických studií možno uvést drobnější práci Věry Hulešové: *Filozofické aspekty vědeckotechnické revoluce* (Středisko pro vzdělání pracovníků v kultuře a umění, Praha 1976) a konečně podnětnou monografickou studii J. R. Friesové, *Vědeckotechnická revoluce a vzdělání*.

J. R. Friesová se zabývá některými hlavními problémy, které souvisí se zvyšováním kvalifikace pracujících v socialistické společnosti. Vychází z rozboru hlavních změn, které přináší vědeckotechnická revoluce v oblasti výrobního procesu, v charakteru práce, a s tím souvisejících změn v potřebě vzdělání a kvalifikace. Kromě úvodu, v němž autorka poukazuje na potřebu permanentního vzdělávání a sebevzdělávání prodlouženého na celý produktivní věk, má práce čtyři rozsáhlé kapitoly.

V první kapitole, nazvané *Všeobecná charakteristika vědeckotechnické revoluce*, charakterizuje autorka revoluci ve výrobě, technice a vědě. Vychází přitom z prací R. Richty a z československo-sovětské studie *Člověk — věda — technika*. Zabývá se specifickými předpoklady rozvoje vědeckotechnické revoluce v socialistických zemích. Značnou pozornost věnuje přeměnám ve vztahu člověk — stroj, pokouší se o klasifikaci stupňů mechanizace a automatizace a uvádí snahy některých sociologů definovat koeficient automatizace. Dále se zabývá problematikou vědy jako výrobní síly a dochází k závěru, že objektivní skutečnost, že věda se stala výrobní silou, je doprovázena objektivní nutností celkového zvyšování vzdělanosti všech vrstev. Velmi zevrubně sleduje vliv vědeckotechnické revoluce na změny v povaze práce, zvláště v podmínkách socialismu. Výklad zdůrazňuje celou složitost problému a vyúsťuje v doporučení rozvíjet nový vědní obor — vědu o práci, jejímž hlavním cílem by mělo být připravovat podmínky pro to, aby se práce postupně přeměňovala v práci tvůrčí. V této spojitosti se autorka velmi podnětně zabývá otázkami tvůrčí práce. I když je kapitola orientována převážně sociologicky, obsahuje četné informace z jiných oborů, z psychologie práce, z estetiky aj.

Druhá kapitola pojednává o *sociokulturních důsledcích technického rozvoje jako přechodu k vědeckotechnické revoluci*. Autorka zde analyzuje příčiny změn v socioprofesionální struktuře pracovních sil, hovoří o tom, co je socioprofesionální mobilita, vytypovává změny v kvalifikační struktuře pracujících socialistické společnosti, zvláště pak uvnitř dělnické třídy, provádí konfrontaci se situací v kapitalistických zemích a velmi pečlivě analyzuje pojem kvalifikace, který tu nelze

interpretovat pouze z hlediska ekonomického a sociologického, ale komplexně — s přihlédnutím k aspektům pedagogickým, psychologickým, morálním, ideologickým aj.

Třetí kapitola zkoumá vliv vědeckotechnického pokroku na potřeby vzdělání. Autorka se zabývá vlivem vědeckotechnických přeměn na problematiku struktury školského systému. Uplatňuje přitom srovnávací hledisko, ukazuje na situaci v Sovětském svazu, ČSSR i v některých kapitalistických zemích. Velmi cenné jsou její poznatky zvláště v pasáži osvětlující úlohu sovětské školy při formování světového názoru. Dále zkoumá vliv vědeckotechnického pokroku na strukturu školských soustav, na obsahové problémy studia v jednotlivých typech škol a kvalitativní odlišnost kapitalistického a socialistického systému. Ukazuje na růst vzdělanosti a jeho demokratizaci v socialismu. Vzdělání chápe nejenom jako předpoklad vyššího kulturního standardu, ale i politického, světónázorového a ideologického rozhledu a morálních hodnot. Z tohoto zorného úhlu posuzuje investice do oblasti vzdělání, jejich návratnost a efektivitu.

Tato kapitola se zaměřuje i na objektivní předpoklady pro další vzdělávání pracujících v dospělém věku. Je zde analyzována průměrná pracovní doba v průmyslových podnicích, délka pracovní doby (týdenní), průměrná délka pracovního týdne v hodinách. Autorka uvádí závažné fakty o tom, že ČSSR patří k zemím s relativně nejvyšším objemem volného času, s nejnižší věkovou hranicí nástupu do důchodu a s nejdelší placenou dovolenou. Sleduje vývoj základních oblastí časového fondu v týdenním cyklu v letech 1967 a předpokládá vývoj do roku 1990. Odvolává se na výzkum provedený v Sovětském svazu, který potvrdil závislost činnosti ve volném čase na věku. Zdůvodňuje, jak spolu souvisí proces práce, využití volného času a rozvoj osobnosti. Charakterizuje volný čas v podmínkách socialismu jako nejvyšší výrobní sílu a ukazuje, jaké důsledky z toho plynou pro koncepci vzdělání. Věnuje dále pozornost materiálnímu a institucionálnímu předpokladům permanentního vzdělávání, zabývá se formami vzdělávání dospělých při zaměstnání. Její úvahy vyúsťují v dobře fundovaný a zajímavý rozbor sociálně psychologických a pedagogických problémů dospělých, motivů, které vedou pracující ke zvyšování kvalifikace.

V závěru knihy se J. R. Friesová zabývá otázkami obsahu a metod vzdělávání dospělých. Poukazuje na základní potřebu modernizovat učební programy, zvláště pro školy při závodech, provést inovaci učebnic a jiných prostředků a modernizovat i metody výuky.

Vědeckotechnický rozvoj klade vyšší nároky nejen na kvalitu vzdělání, nýbrž i na jeho kvantitu. Autorka se zabývá tendencí specializace a všestrannosti v koncepci moderního vzdělání a na velmi sugestivním novém materiálu zkoumá psychologicko-pedagogický problém — jaký maximální tok in-

formace je člověk schopen přijmout či předat. Zmiňuje se o některých problémech souvisejících s možnostmi a hranicemi lidské paměti a v této souvislosti o programovaném učení a využívání elektroniky, samočinných počítačů a automatizace.

Práce J. R. Friesové představuje ve svém celku i v jednotlivostech podnětný a přínosný příspěvek k problematice, která se teprve v posledních letech dostává do centra pozornosti některých našich autorů. Studie je obsahově hodnotná a svým badatelským přístupem vyzrálá. Autorka poměrně organicky zvládla jednotlivé části a spojila je v jeden kompoziční celek. I když základním východiskem je přístup sociologický, jsou uplatněny též poznatky z filozofie, psychologie, fyziologie, pedagogiky a ekonomiky vzdělání. Práce je obohacena pedagogicko-srovnávacími a prognostickými pohledy. Opírá se o bohatou statistickou a údajovou dokumentaci a je svým zaměřením v naší sociologicko-pedagogické literatuře ojedinělá.

Vladimír Grulich

S. A. Ajvazjan — Z. I. Bežajeva — O. V. Starovërov: Klassifikacija mnogomernych nabljudenij (Klasifikace mnohorozměrných pozorování)

Moskva, Statistika 1974, 240 s.

Klasifikace mnohorozměrných statistických pozorování je nyní centrem pozornosti statistiky, matematiky a metodologií meritorních věd. Kniha trojice autorů Ajvazjana, Bežajevové a Starovërova shrnuje výsledky dosažené v této oblasti v šedesátých letech a přehledně informuje o možnostech, k nimž se dospělo. Podává informace o sovětských i zahraničních pracích a přináší i původní dosud nepublikované poznatky.

„Klasifikace mnohorozměrných pozorování“ je určena především matematikům, statistikům, ekonómům a specialistům, kteří se o tuto problematiku zajímají. U nás z ní mohou čerpat zejména metodologové a ti pracovníci, kteří se zabývají seskupovací analýzou, rozhodovacími problémy apod. Pro sociologické metodology je znalost obsahu práce sovětských autorů nutnou výzbrojí a součástí základního profesionálního přehledu. Tématika je velmi dobře uspořádána, má široký záběr a neulpívá na nepodstatných detailech. Je to dobrá přehledná práce, monografie, která poskytuje rychlou, přehlednou a přesnou informaci.

I když je základní pojetí matematické, autoři respektují možnosti aplikace. Přestože přejímají řadu příkladů z jiných oborů, hledisko společensko-vědních aplikací je pro ně vůdčím motivem.

Práce je rozvržena do pěti základních kapitol:

Kapitola I: *Klasifikace při úplně popsáních třídách nebo při existenci učebního výběrového souboru* (45 stran);